

Paarvorming bij Zwarte Spechten

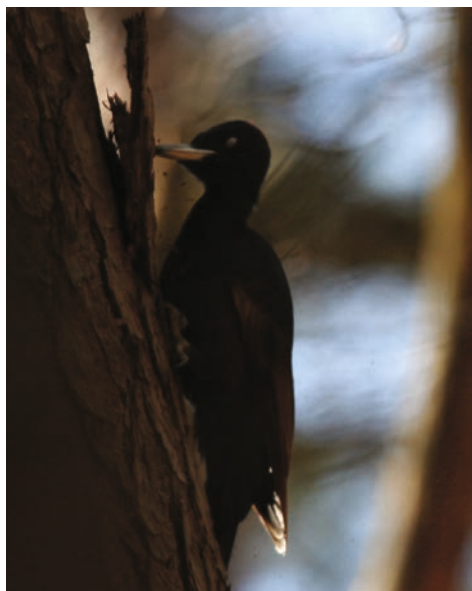
Henny Brinkhof

Vogelgedragingen bestuderen is niet erg ‘hot’. Na het baanbrekende werk van onderzoekers zoals Nico Tinbergen en Conrad Lorentz is deze tak van vogelstudie op de achtergrond geraakt. Naast het kijken naar en genieten van vogels, werken veel vogelliefhebbers ook wel mee aan onderzoek. Ze ringen, tellen, wegen, meten, zenderen, verzamelen ruiveren en inventariseren broedvogels. Dat is allemaal heel goed en nodig, maar er zijn er maar weinig die rustig gaan zitten kijken en het gedrag van een soort buiten in het veld bestuderen. Ik zou graag een lans willen breken voor deze tak van vogelonderzoek, want gedragsstudies geven een boeiende kijk in het leven van een vogelsoort. Het kost wel veel geduld en tijd. In dit artikel wordt een tip van de sluier opgelicht over de paarvorming bij Zwarte Spechten.

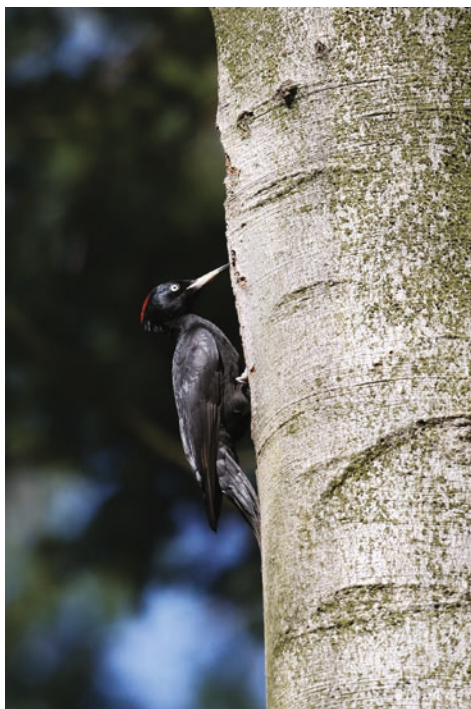
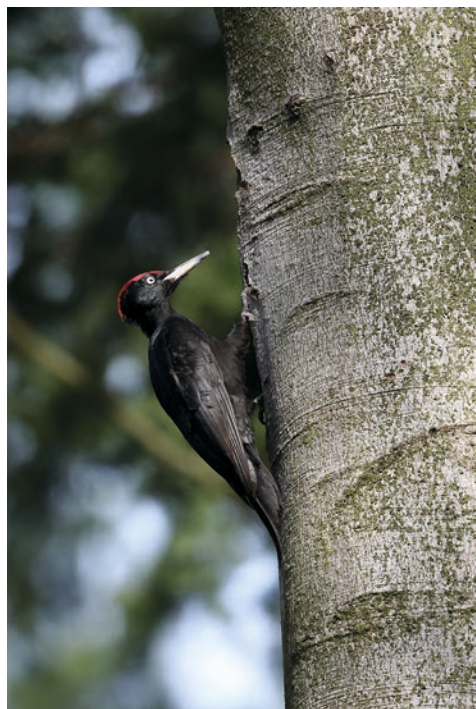
Inleiding

Van 1973-‘80 bestudeerde ik het gedrag van enkele Zwarte Spechten *Dryocopus martius* in het Groesbeekse Bos. Zwarte Spechten zijn geen gemakkelijke vogels om het gedrag van te bestuderen. Deze schaarse broedvogel, die kenmerkend is voor oude bossen, heeft een groot territorium van vaak tweehonderd à driehonderd hectare of soms nog wel meer. Als ze in zo’n groot gebied niets van zich laten horen, zijn ze nauwelijks vindbaar. Bovendien zijn het vrij schuwe vogels die zich moeilijk laten benaderen; dus zonder schuilhutten zijn ze amper ongestoord te observeren. Gelukkig zijn er een paar plaatsen waar ze zich vaak ophouden: hun nest en hun slaaphol. Daarom bouwde ik op die locaties schuilhutten van takkenbossen, onopvallend voor mens en dier. Natuurlijk liep ik ook behoedzaam door het bos op zoek naar de spechten buiten die schuilplekken. Naar schatting meer dan tweeduizend uur was ik bezig met de spechten. Ik bekeek het gedrag van twee paartjes: één bij de Wolfsberg – niet ver van mijn huis – en één (wat minder intensief) in het Kraaiendal. Dat ligt een viertal kilometer verderop. Ik schreef alles op en zo leerde ik in de loop van de jaren het gedrag van deze dieren kennen: hoe ze op elkaar reageren en op andere dieren, hoe hun broedcyclus eruit ziet, hun slaapritme, hun

eetgewoonte, etcetera. Dat gold ook voor de tien soorten geluid die ze produceren. Die krijgt men alleen te horen als je ze intensief volgt. De betekenis van die geluiden werd langzaamaan voor mij duidelijker.

Voedselzoekende Zwarte Specht. Opvallend is dat als de snavel de boom raakt het knipvlies van het oog dichtgaat. Dat voorkomt dat de specht daarin rondvliegende houtsplinters krijgt.
Foto: Henny Brinkhof.

Mannetje Zwarte Specht (links) en een vrouwtje (rechts).

Foto's: Henny Brinkhof.

De afgelopen vijf jaar ben ik weer regelmatig gaan kijken naar enkele paartjes die nog steeds in beide gebieden zitten, maar nu gewapend met een camera met telelens om het gedrag digitaal te kunnen vastleggen. Het zijn natuurlijk andere individuen dan toen, maar het gedrag verschilt niet veel. Toch zag ik verschillen. Opvallend was dat de spechten vijfendertig jaar geleden heel vaak hun voedsel op de grond zochten. Op plaatsen waar de bomen enkele jaren eerder perceelsgewijs gekapt of gedund waren, foerageerden ze op de achtergebleven boomstronken, door die aan de voet open te hakken, vaak tot onder het maaiveld. Door de enorme groei van staand dood hout in het bos hoeft dat nu niet meer en kunnen ze veilig op de dode stammen hun kostje bij elkaar hakken. Hoewel ik veel aspecten van het gedrag van Zwarte Spechten bekeken heb, wil ik me in dit artikel beperken tot paarvorming.

Paarband fluctueert

Nieuwe paarvorming, waarbij een mannetje en een vrouwtje voor het eerst een nieuwe relatie met elkaar aangaan, heb ik nooit waargenomen. Toen ik in 1973 de spechten voor het eerst ontdekte op een steenworp afstand

van mijn huis, kregen ze één jong (vrouwtje) in een erg ondiep nieuw hol, dat al 12 cm onder de onderrand van de holopening ophield. Later bleek dat normaal tussen de 25 en 35 cm te liggen. Waarschijnlijk waren de dieren toen nog onervaren en hadden ze elkaar dat jaar pas leren kennen. Het paartje bleef al de jaren dat ik ze bestudeerde, bij elkaar. Hoewel ik dus nooit het begin van een relatie heb kunnen meemaken, kan ik toch wel het een en ander zeggen over de paarvorming, want de relatie tussen het mannetje en vrouwtje is niet het hele jaar hetzelfde. De band die de dieren hebben, verandert flink gedurende het jaar. Tijdens het hol uithakken, broeden en grootbrengen van de jongen is die het meest hecht. Als de jongen op eigen benen staan en het gebied verlaten hebben, vervluchtigt ook de relatie tussen de ouderdieren en worden ze nog meer solitair dan ze al zijn.

Na het vertrek van de jongen, zoeken de ouderdieren weer een slaaphol op om de nacht door te brengen. Daarbij hebben hollen met verscheidene holopeningen de voorkeur (die hebben één of meer extra 'nooduitgangen'). Hoewel zeer vreedzaam, kunnen Zwarte Spechten dan af en toe zelfs ruzie maken om zo'n hol, dat geldt ook voor het paartje. Af en

toe wisselen ze ook later in het seizoen nog wel eens van slaaphol.

De rol van het uiterlijk, geluid en gedrag bij de paarvorming

Uiterlijk, geluid en fysieke gedragingen spelen een belangrijke rol bij de paarvorming. Een Zwarte Specht herkent makkelijk een soortgenoot en het geslacht ervan. Het verschil tussen een mannetje en een vrouwtje is vrij eenvoudig te zien aan het rood op de kop, dat bij het mannetje bijna de hele bovenkant bedekt en bij het vrouwtje slechts het achterhoofd. De snavel van de man lijkt wat forser. Verder heb ik nooit andere lichamelijke verschillen kunnen ontdekken in snaveltekening of iets anders (hoewel armen en slagpennen wel eens wat bruinig kunnen uitvallen). Spechten kunnen dat uiteraard wel. Ik kom daar verderop nog op terug.

Geluiden en hun betekenis

Zwarte Spechten maken meer dan tien soorten geluid: sommige worden bewust gemaakt en hebben een betekenis, andere niet. Wanneer een Zwarte Specht komt aanvliegen en neerstrijkt, kun je aan de luchtsuizingen die dat veroorzaakt, horen dat het om een Zwarte Specht gaat. Ook als hij tegen een boomstam landt, waar je met hoofd en rug tegenaan leunt. Die situatie doet zich bij mij voor, want mijn schuilhouthopen liggen altijd tegen een boomstam aan. Je herkent het landen van de

Zwarte Specht aan de imposante dreun van de in het hout klauwende nagels, die je gehoor ook via je schedelbotten bereikt. Dit soort geluid heeft geen speciale betekenis, omdat de specht het geluid niet kan beïnvloeden.

Toch zal iedere Zwarte Specht ongetwijfeld horen dat het om een soortgenoot gaat. Andere geluiden worden wel speciaal gemaakt en hebben een betekenis.

Bij Zwarte Spechten hebben zowel mannetjes als vrouwtjes precies hetzelfde repertoire. Gelukkig zijn de geluiden niet altijd exact hetzelfde: zo kon ik het mannetje van het Wolfsbergpaartje herkennen doordat hij een langer aanhoudend 'kliee'-geluid maakte dan het vrouwtje. Bij het Kraaiendalpaar was dit net omgekeerd. Daarmee had ik geluk en kon ik de dieren individueel op dat geluid onderscheiden, want dat is niet altijd het geval. Wel zijn de mannetjes duidelijk veel spraakzamer dan de vrouwtjes.

'Kliee' en 'cru-cru'-geluiden

In het najaar zijn de dieren het meest zwijgzaam. Toch hoor je ze dan af en toe 'kliee' roepen, een contactroep, die zittend tegen een boom of zelfs op de grond zittend gemaakt wordt. Ook het 'cru-cru', een contactroep die in de vlucht wordt geuit, kun je dan horen, vaak in series van twee of drie 'cru's'. Dat wordt gevolgd door een korte tussenpoos en dan weer een serie 'cru's'. Soms is het ook maar één 'cru' lang. Beide contactroepen

Het landen van spechten bij de nestholte levert niet alleen een spectaculaire dreun op maar geeft ook een imposante aanblik.
Foto's: Henry Brinkhof.

Vrouwkje roept 'klee'. Bij Zwarte Spechten is het repertoire van de geluiden voor mannetjes en vrouwtjes gelijk. Foto: Henny Brinkhof.

zouden in mensentaal zoveel als 'ik ben een Zwarte Specht' betekenen. Aanvankelijk dacht ik, dat de 'cru-cru'-roep een alarmroep was. De Zwarte Specht maakt het geluid vaak als hij wegvliegt of als iemand te dichtbij komt en de specht wegvliegt. Ik heb veel echter vaker gezien dat er iemand naderde en de specht geluidloos wegvloog. Heel vaak was er daarvoor geen aanwijsbare oorzaak, maar klonk toch de 'cru-cru'-roep. Daarom denk ik dat het een contactroep is in de vlucht. Met beide soorten contactroepen geven ze hun aanwezigheid aan, wat geen overbodige luxe is om elkaar in zo'n groot territorium te vinden. Zowel de 'klee'- als de 'cru-cru'-roep wordt het hele jaar door gemaakt, maar in september en oktober wel het minst. In die periode maken mannetje en vrouwtje ook het minste contact met elkaar. Dat verandert vanaf november. Een specht gaat dan steeds vaker 'klee' roepen, vaak minutenlang. Ook de 'cru-cru'-roep hoor je dan vaker en het aantal 'cru's' per roep neemt toe.

'Kju-kju'-roep en roffel

Terwijl de dagen nog steeds korter worden, is het 'voorjaar' voor de spechten al weer begonnen en kun je naast beide hierboven beschreven contactroepen ook een 'kju-kju'-roep horen. Het is een geluid dat iets weg heeft van het bekende 'klu-klu'-roep van de Groene Specht. De 'kju-kju'-roep is een geluid van opwinding en uitnodiging. Als je het hoort zijn vrouwtje en mannetje vaak bij elkaar in de buurt en nodigen ze de ander uit om bij elkaar te komen. Ze hebben dan al een band en naarmate die band sterker wordt, hoor je de 'kju-kju'-roep vaker. Jonge Zwarte

Spechten maken dit geluid overigens ook. Het is één van de drie bedelroepen. Deze gebruiken ze als ze al groot zijn en bijna op uitvliegen staan. De ouders roepen dan in de omgeving van het nest heel vaak 'klee', maar ook hoor je regelmatig 'kju-kju', of roffels. De jonge dieren leren zo niet alleen die geluiden kennen. Omdat ze in dat stadium nog maar mondjesmaat voedsel geven, stimuleren ze hen er ook mee het nesthol te verlaten. Misschien heeft de 'kju-kju'-roep van de volwassen dieren wel dezelfde bedelende betekenis als bij de jongen ('kom asjeblijft'). In februari, maart en april hoor je de 'kju-kju'-roep veelvuldig. De roep kan zowel zittend tegen een boom of in het hol als in de vlucht geslaakt worden. Vaak zie je twee Zwarte Spechten 'kju-kju' roepend achter elkaar aan vliegen. Zo gaan ze samen naar een foerageergebied, waar je ze dan even later niet ver van elkaar eten bij elkaar ziet hakken, of ze lokken elkaar naar het toekomstige nesthol in aanbouw. Dat naar elkaar toe gaan kan ook leiden tot een paring. Niet lang na die eerste 'kju-kju'-roep hoor je ook de eerste karakteristieke lange roffel en ook dat kan al begin november zijn; soms begint het als niet meer dan een halve roffel. In maart en april bereikt die roffelactiviteit zijn hoogtepunt. Als een mannetje een boom gevonden heeft met veel, goed resonierend dood hout, kan het geluid tweehonderd tot driehonderd meter ver dragen, maar als hij op levend hout roffelt, met alleen maar een klein dood roffeltakje, is de resonantie gering en draagt het geluid vaak niet verder dan dertig meter. Vaak roffelen ze vanaf een speciale boom, die mooi resoneert, maar het kan ook

op een andere plek zijn op levend hout. Omdat er tegenwoordig meer dode bomen in het bos staan dan dertig tot veertig jaar geleden, hoor je de karakteristieke lange roffel vaker. Het vrouwtje roffelt ook, maar wel wat minder dan het mannetje en meestal zachter en op levend hout, of zelfs in het slaaphol. In deze periode blijven ze overigens ook heel vaak 'kliee' en 'cru-cru' roepen; dat blijven de meest gebruikte geluiden.

Zwarte Spechten reageren ook verschillend op de roffel. Toen ik eind januari 1975 het geluid van een roffel afdraaide nadat het mannetje 's avonds al in het slaaphol was gegaan om de nacht door te brengen, stak hij na de eerste roffel binnen één seconde zijn kop ver uit het hol en bij de tweede roffel tien seconden later, vloog hij zelfs uit het hol over mij heen en vloog hij richting het slaaphol van het vrouwtje, circa 400 m verderop. Toen ik hetzelfde een paar dagen later bij het slaaphol van het vrouwtje deed, stak ze na twee tot drie seconden pas haar kop naar buiten en keek rond, bij de tweede roffel na vijftien seconden reageerde ze al niet merkbaar meer en na een halve minuut ging haar kop weer naar binnen. Met de roffel markeert de specht zijn of haar territorium. Ondanks de felle reactie op de

aangeboden roffel, blijkt het mannetje niet fel te reageren op de roffel van het vrouwtje. Hij benadert haar dan 'lkauw' roepend.

'Lkauw'- en 'u-u'-geluiden

De 'lkauw'-roep, of 'ukiew' (zoals sommige mensen erin horen) is het geluid dat de ander gerust moet stellen als ze elkaar benaderen. In mensentaal: 'wees niet bang, ik ben het'. Het wordt gebruikt tijdens de aflossing bij het nest, hoewel het soms erg zacht klinkt. Het wordt ook veelvuldig gebruikt als inleiding tot de paring. Daarbij klimt het vrouwtje op een horizontale tak en gaat er dan dwars op zitten, net als een gewone vogel. Daarbij houdt zij het lichaam wel horizontaal. Het mannetje klimt via de stam naar het vrouwtje toe. Hij klimt ook op de zijtak (dwars op de tak), schuift naar het vrouwtje, springt erop en slaat zijn staart onder die van haar, vaak met de vleugels fladderend voor het evenwicht. Na circa twee seconden cloacaal contact wipt hij weer van het vrouwtje af of vliegt meteen weg.

Het kan echter ook zijn, dat bij de benadering het vrouwtje niet zo ver is en zich bedreigd voelt. Dan wil zij verhinderen dat de ander dichterbij komt en neemt een dreighouding aan. Daarbij gaat de kop omhoog, de vleugels worden licht gespreid en de kop gaat schoksgewijs van links naar rechts en terug. Het hele lichaam schokt enigszins mee. Ook hierbij wordt geluid gemaakt, een zacht 'u-u', met het zelfde ritme als het schokken.

Als het vrouwtje de paarhouding aanneemt, niet 'u-u' roept maar ondanks geruststellende 'lkauw'-geluiden verder van het naderende mannetje wegschuift, roept het mannetje vaak 'u-u'. Dit gebeurt ook, als blijkt dat het vrouwtje niet zijn partner is, maar een vreemd vrouwtje. Ook als het vrouwtje 'lkauw' roepend naar haar vermeende partner vliegt en het blijkt bij nadering dat die Zwarte Specht niet haar mannetje maar een ander vrouwtje is, roept het aanvankelijk 'lkauw' roepende vrouwtje 'u-u' en verdrijft zij vervolgens het andere vrouwtje door recht op haar af te vliegen en aanstalten te maken neer te strijken op de plek waar zij zit. Om een aanvaring te voorkomen, vliegt het vreemde vrouwtje naar een andere tak, maar het vrouwtje volgt haar tot ze verdwijnt. Dit kwam in het gebied waar ik zat regelmatig voor, want nog geen 150 m van het slaaphol van het vrouwtje had een ander vrouwtje ook een slaaphol. Twee jaar heeft ze van dat slaaphol gebruikgemaakt.

Bijna vliegvlugge jonge Zwarte Spechten bedelen zo opdringerig dat moeder buiten hun bereik klimt.
Foto: Henny Brinkhof.

Een vrouwtje roept zacht 'lkauw' bij de aflossing. Het mannetje komt in de opening tevoorschijn en vliegt weg.

Foto's: Henry Brinkhof.

Dat vrouwtje kwam soms op de geluiden af dat het paartje maakte en dan ontstonden die conflicten, vooral tussen het territoriale vrouwtje en het naburige vrouwtje. Ik heb ook een paar keer gezien dat een ander mannetje ten tonele verscheen. De reactie van het territoriale mannetje was zeer fel. Ze zaten tegenover elkaar laag op een stam, riepen beide hard 'u-u' en draaiden rond de stam, waarbij ze tegenover elkaar bleven, met de stam ertussen, vlogen naar een andere stam, waar dit zich herhaalde, tot het vreemde mannetje wegvloog. Dergelijke waarnemingen zijn echter zeldzaam. In februari 2013 zag ik in het Kraaiendal twee vrouwtjes zo tegenover elkaar zitten, heel laag op een stam. Ze zaten ineengedoken, maar dan ineens volgde een korte explosie van 'u-u'-gedrag (ik kon het geluid echter niet horen). Daarna zaten ze weer minuten lang stil. Als er één wegvloog naar een boomstam vijf meter verderop volgde de ander en herhaalde zich dit gedrag. Pas twee uur later, toen iemand passeerde, vlogen ze verder weg en kon ik ze niet meer vinden. Zeven dagen later, toen ik weer naar dezelfde plek terugging zag ik ze weer. Twee uur lang aanschouwde ik dit gedrag alvorens ik vertrok. Het moet een zeer uitputtende periode zijn voor de vrouwtjes, want naast de stress die het veroorzaakt, kunnen ze in die tijd ook geen voedsel zoeken.

Gorman (2011) beschrijft in zijn zeer lezenswaardige en herkenbare monografie 'The Black Woodpecker' nog een ander geluid dat lijkt op de 'lkauw'-roep, een geluid dat klinkt als 'ke-jak' en dat hij een agressieve betekenis toedicht. Ik denk dat het om een

wat hardere 'lkauw'-roep gaat. Ik hoorde het ook bij de twee bovengenoemde vrouwtjes. Mijn ervaring is dat als twee Zwarte Spechten elkaar ontmoeten en benaderen ze de 'lkauw'-roep laten horen en als ze dan zien dat die specht niet hun partner is, ze overgaan tot het 'u-u'-gedrag. Eén keer heb ik iets gehoord dat lijkt op Gorman's 'ke-jak'-geluid. Het was bij het hierboven beschreven conflict tussen twee vrouwtjes. Het werd eenmaal geslaakt, toen ik door het bos liep en de dieren zocht maar ze niet zag. Ineens vlogen ze door mijn aanwezigheid gestoord vlak bij me op en gingen een stukje verder weer tegenover elkaar zitten. Tijdens dat opvliegen klonk iets dat op 'ke-jak' leek. Het leek me een soort noodkreet, veroorzaakt door dubbele stress: die van mij en die van elkaar.

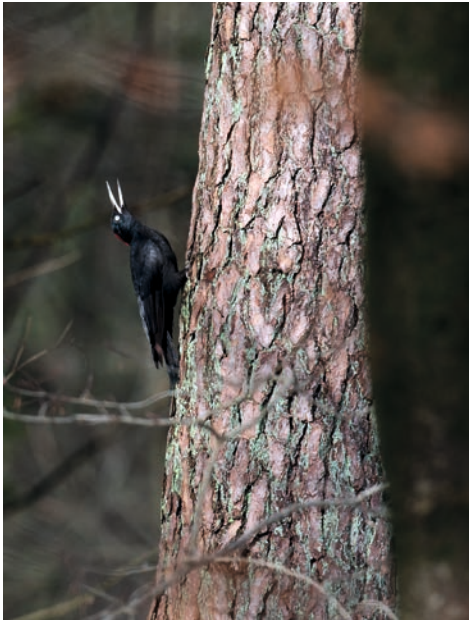
Hakgeluiden

Dan komen we bij de hakgeluiden. Hiervan zijn er drie te onderscheiden. Wanneer een specht in een boom hakt op zoek naar voedsel of om een hol uit te beitelen, horen we krachtige hakgeluiden. Die zijn onregelmatig en bestaan uit series van een vijftal hakken, onderbroken door een pauze van een halve tot één seconde. Er is ook hakgeluid dat bestaat uit één enkele hak. Dit komt vaak voor als het mannetje rondkijkt, waarbij hij met zijn kop van links naar rechts langs de stam gaat zodat hij meer kan zien. Bij dat 'om de hoek kijken' geeft hij vaak één tik tegen de stam. Het is een soort 'kijkhak'. Aan die twee hakgeluiden heb ik geen signaalbetekenis kunnen ontdekken. Anders is dat voor een zacht en regelmatig getik van ongeveer vier tot vijf

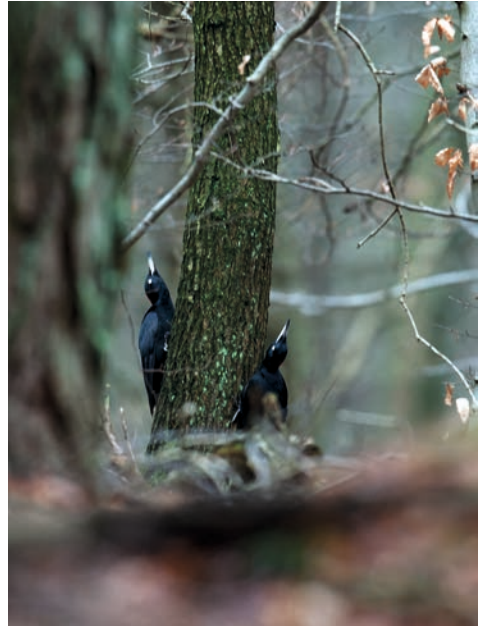
tikken per seconde, dat wel tien seconden kan aanhouden. Het klinkt alsof je met een vinger regelmatig op een tafel tikt. Dit geluid hoor je regelmatig als de partners elkaar benaderen. Het dier dat benaderd wordt en in het hol zit, maakt dit hakgeluid vaak in de zijkant van de holopening, maar het kan ook gewoon op een stam zijn. Het geeft een inwendig conflict of spanning weer in het dier. Bijvoorbeeld een vrouwtje nadert het hol waar het mannetje in zit en roept 'klee', of vliegt voor het hol 'lkauw' roepend. Je hoort dan het mannetje soms snel hakken in het hol. Het gebeurt lang niet altijd, maar er is altijd sprake van nadering van de partner in een veranderende situatie. Als de aflossing tijdens het broeden al gewoon is geworden, zal het 'snel tikken' niet vaak meer voorkomen. Zwarte Spechten gebruiken al deze geluiden alleen bij soortgenoten en ze hebben een belangrijke functie bij de paarvorming. Echter ook andere, niet vocale gedragingen, zijn van groot belang.

Belang van niet vocale gedragingen bij paarvorming

Met het 'snel hakken' komen we bij een tweede belangrijk aspect van paarvorming: veranderende gedragingen. Doordat er een band groeit tussen de dieren, verandert hun gedrag. Dat gedrag leidt weer tot andere

De typische dreighouding van Zwarte Spechten.
Foto: Henny Brinkhof.

Twee dreigende vrouwtjes laag op een boomstam.
Foto: Henny Brinkhof.

geluiden en weer nieuw gedrag. Zo wordt een proces op gang gebracht: de dieren maken een ontwikkeling door.

Als de partners elkaar in november weer benaderen en ze meer 'klee' en later ook meer 'kju-kju' gaan roepen en roffelen, verliezen ze de schuwheid naar elkaar. Dat duurt een tijd, maar uiteindelijk leidt het ertoe dat ze elkaar toestaan te paren. De paring is het teken dat de band tussen beide dieren goed is. Die band, die gaandeweg hechter wordt, leidt ertoe dat ze in de stemming komen om een nieuw hol te gaan uithakken. In Nederland is dat meestal in een beuk. Dat kan een nieuw hol zijn, waarvan het uithakken ongeveer drie weken tot een maand in beslag neemt, het kan ook het verder uitdiepen van een bestaand hol zijn, bijvoorbeeld het nesthol van een jaar eerder. Dat nesthakken hoeft overigens niet lang te duren. Het kan zijn dat de spechten beginnen aan een nieuw hol en na een paar dagen al besluiten het oude nesthol op te zoeken, dat al af is, maar het nesthakken is een belangrijk stadium in het gedrag dat altijd wel gebeurt. Sommige paartjes hakken bijna ieder jaar een nieuw hol, andere om de twee of drie jaar. Hoewel het mannetje bij het uithakken van een nieuw hol veruit het meeste hakt, laat het vrouwtje zich ook niet onbetuigd. In het begin wordt er nog niet zoveel gehakt. Als

Een mannetje bij een nieuw nesthol.
Foto: Henny Brinkhof.

bijvoorbeeld het vrouwtje komt, lost ze het mannetje af. Dat aflossen gebeurt altijd met de 'lkauw'-roep, die de aflossende vogel roept om de partner in het hol gerust te stellen en te bewegen weg te vliegen.

Het mannetje verlaat dan het hol en lost op zijn beurt het vrouwtje af. In het begin vliegt de aflossende partij na wat hakken al weer weg, maar later als het hol voltooid raakt, blijven ze in het nest. Dan wachten ze op elkaar tot de aflossing. In zo'n geval wordt het hol ook intensief verdedigd tegen indringers, zoals Holenduiven, Spreeuwen of Kauwtjes, die vaak hun oog hebben laten vallen op het kant en klare nieuwe hol (Zwarte Spechten zijn vaak niet opgewassen tegen de slimme met elkaar samenwerkende Kauwtjes). De aflossingen, die ongeveer eens per twee uur plaatsvinden, gaan door als de eieren gelegd zijn. Ook als de jongen na een dag of twaalf uitkomen (Sielmann 1961), blijft dat ritme in stand. Het enige verschil is, dat je de staart van de specht wat langer ziet, vanwege het voeren. Pas als de jongen groter zijn en al veren hebben, verlaten de ouders het nest voordat de ander terugkomt. Eerst vliegen ze pas na anderhalf tot twee uur weg, maar langzaam wordt die tijd korter. Uiteindelijk komen ze alleen nog om te voeren. Ze klimmen dan alleen nog even het hol in om de jongen te laten poepen, waarna ze die fecaliën opeten. Ze krijgen er een lichtbruinige snavel van. Op

deze manier kunnen ze steeds meer voedsel verzamelen voor hun gulzige jongen. Zo zie je het gedrag langzaam veranderen.

Als de aflossingen in de nesthakperiode beginnen, is de paringsactiviteit ook op zijn hoogtepunt. Er wordt dan meer keren per dag gepaard. De aflossingen staan dat niet in de weg: als het mannetje het vrouwtje aflost, vliegt zij in een boom vlakbij en gaat 'lkauw' roepend op een zijtak zitten als een gewone vogel. Het mannetje vliegt er dan heen, paart en vliegt terug naar het hol. Lost het vrouwtje het mannetje af, dan zijn er verschillende mogelijkheden. Het vrouwtje vliegt niet naar het hol, maar gaat vlakbij op een tak zitten en roept 'lkauw', waarna het mannetje tevoorschijn komt naar het vrouwtje vliegt en paart, waarna het mannetje wegvliegt en het vrouwtje naar het hol vliegt en erin klimt. Maar het kan ook zijn dat het vrouwtje het mannetje aflost, waarna het mannetje niet lang daarna terugkomt en het vrouwtje weer aflost en daarna paren, waarna het vrouwtje weer het hol ingaat, of dat het vrouwtje na de aflossing in het hol kruipt, maar er even later toch uitvliegt en paart met het mannetje.

Als het broeden echt begint, stopt het paren. Ze zitten dan erg vast op het nest en laten het nest geen seconde onbeheerd. Dat betekent dat de ouderdieren elkaar alleen nog tijdens het aflossen zien. Als de jongen groter zijn en ze niet meer opgewarmd behoeven te worden gaan de ouders beide op voedsel uit. Dan kunnen ze elkaar wel weer buiten treffen. Ik heb meermalen gezien dat ze dan weer paren. Of dat doorgaat als de jongen uitgevlogen zijn, weet ik niet, want nadat ze uitgevlogen zijn, worden ze erg zwijgzaam en dan zijn de dieren bijna niet meer te ontdekken. Ik heb ze in die fase in al die jaren maar een paar keer kortstondig teruggezien.

Tussen de paringsstop en het moment dat zij voor het eerst gingen voeren noteerde ik negen dagen. Omdat ik nooit daadwerkelijk met een cameraatje het broeden gevolgd heb, kan ik niet met zekerheid zeggen of de broedduur negen dagen duurde of twaalf dagen zoals Sielmann (1961) aangeeft. Deze auteur filmde wel in het hol, maar bracht zoveel storing tweeweg dat de ouders soms een tijdlang niet durfden te komen. De filmers moesten de eieren onder hun oksels warm houden.

Anderhalve tot twee maanden later zijn de jongen zelfstandig en zoeken de ouderdieren hun slaapholen weer op. Hun relatie is dan al flink bekoeld. Als ze elkaar tegenkomen roe-

pen ze nog wel 'kliee', 'cru-cru', een enkele keer 'kju-kju' en 'lkauw', maar ze zoeken elkaar niet echt meer op, zelfs niet als ze dicht bij elkaar slapen. Ze gaan ruïen en plegen onderhoud aan het slaaphol. Ze hakken de rand van de holopening kaal zodat deze niet dichtgroeit.

Het veranderende gedrag als gevolg van de band tussen de spechten heeft ook tot gevolg dat bijvoorbeeld het andere, naburige vrouwtje, waarvan ik al eerder melding maakte, geen kans had op een partner. Doordat zij geen relatie had, maakte ze ook nauwelijks geluid. Het enige geluid dat zij wel eens maakte waren één of twee 'cru's', die te horen waren als ze aan kwam vliegen naar haar slaaphol, net voordat ze er landde. Wel werd zij aangetrokken door het geluid van het paartje en kwam ook wel eens kijken, maar werd dan verjaagd door het vrouwtje en soms zelfs door het mannetje, toen ze een keer een paarhouding aannam.

Waarschijnlijk was haar zwijgzaamheid ook een gevolg van die naburigheid. In 1973 volgde ik, nadat ik eerder dat jaar het nesthol van het paartje met één vrouwtje juveniel ontdekt had, deze Zwarte Specht als eerste. Ik had ontdekt waar zij toen haar slaaphol in gebruik genomen had en maakte daar

een 'schuilhut' in de buurt (op circa 30 m afstand). Ik heb haar toen wel eens 'cru-cru' en 'kliee' horen roepen. Heel af en toe was het mannetje dan 's avonds in de buurt als zij haar hol opgezocht had; hij riep dan 'kliee'. Dat alleen was al genoeg om haar te doen wegvliegen. Na twee maanden gebruikte ze echter nog steeds hetzelfde slaaphol. Op 1 november 1973 vloog het mannetje (mogelijk haar vader) voor haar slaaphol, terwijl zij erin zat, riep 'kliee' en maakte twee hakbewegingen naar binnen, waarbij zijn kop met donsveren van het vrouwtje in zijn snavel tevoorschijn kwam. Daarna klom hij zelfs in het hol. Na tien seconden kwam hij er uit en vloog hij 'cru-cru' roepend weg. Het vrouwtje bleef binnen en liet zich niet verjagen en bleef ook het slaaphol daarna gebruiken; tot juli 1974 heb ik haar wel vijftigmaal bezocht. Nooit heb ik haar horen roepen of roffelen. Vanaf augustus 1974 was ze weg, maar vanaf augustus 1975 was ze er weer en gebruikte ze hetzelfde slaaphol. Toen hoorde ik haar heel af en toe een paar 'cru's' maken als ze naar haar slaaphol vloog. Het vrouwtje werd waarschijnlijk gedood, doordat ze zich niet vocaal manifesteerde. Dat betekende ook dat zij geen partij meer was, want het maken van geluid is cruciaal voor het aangaan van de

Een mannetje (links) gooit na een periode van hakken zaagsel naar buiten. Het knipvlies is dicht en voorkomt dat splinters in zijn ogen komen. Het vrouwtje (rechts) heeft het warm gekregen van het hakken en koelt af door haar snavel open te houden.

Foto's: Henny Brinkhof.

De enorme snavel van een Zwarte Specht (mannetje) is goed te zien als je hem van boven ziet. Foto: Henny Brinkhof.

opbouw van een relatie tussen twee spechten. Pas als het gepaarde vrouwtje zou overlijden, zou ze mogelijk een kans maken een band op te bouwen.

Daarnaast is mij ook de afwezigheid van seksuele selectie bij Zwarte Spechten opgevallen. Deze selectie wordt, naast het best aangepast zijn ('survival of the fittest'), als één van de belangrijkste pijlers van de evolutie gezien. Daarbij is het gangbaar dat mannetjes zich laten gelden of pronken, zodat vrouwtjes de beste kandidaat kunnen kiezen. Ik heb daar bij de door mij gevolgde Zwarte Spechten nooit iets van kunnen ontdekken. Het gedrag en geluid van beide geslachten zijn niet

wezenlijk verschillend. Het zou kunnen dat het een rol speelt bij het eerste contact van het toekomstige paartje, maar misschien is er nog iemand die met veel geduld het Zwarte-Spechtengedrag heeft bestudeerd en dat wel heeft gezien. Gorman (2011) denkt dat de grootte van de snavel van de man mogelijk een rol speelt.

Tot zover paarvorming bij Zwarte Spechten. Natuurlijk heb ik nog veel meer gezien. Hoe Zwarte Spechten reageren op andere dieren, hoe ze hun hol hakken, over hun slaapgedrag, eetgedrag, etcetera, maar daarover misschien een andere keer.

■ drs H.W.K. Brinkhof, Binnenveld 31, 6562 ZW Groesbeek, (024) 397 42 21, e-mail: h.brinkhof@kpnmail.nl.

LITERATUUR:

Gorman, G. (2011): The Black Woodpecker, a monograph on *Dryocopus martius*. Lynx Edicions, Barcelona.

Sielmann, H. (1961): Een jaar tussen de spechten. Uitgeverij Ploegsma, Amsterdam.